

УДК 331.456:006

M. Suprovych, candidate of Engineering Sciences, associates professor, State Agrarian and Engineering University in Podilya

DEVELOPMENT OF SAFETY SYSTEM MANAGEMENT IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Annotation. The question of development of safety system management and the choice of model for agricultural enterprises. Safety management is part of integrated management of the enterprise. Without its functioning impossible to issue quality products. Safety standards is a necessary part of product certification. Therefore, without certified safety management access to international markets is impossible. Safety management systems are being developed and implemented in many sectors of the economy except agriculture. Therefore, the development of principles of construction safety management systems is an urgent task. A main provisions of the OSH management system for the agricultural enterprise and model selected for its implementation on the example of specific farms Khmelnytsky region. Check accepted model was performed by determining occupational risk before and after the introduction of safety management. The model of development and implementation of OSH management systems on farms shows an example of the effectiveness of existing agricultural enterprises. Modern agricultural production, especially in light of European integration must necessarily develop and implement safety management in a single complex integrated management of the enterprise.

Keywords: system safety management, agricultural enterprise, professional risk.

М.П. Супрович, кандидат технічних наук, доцент ПДАТУ

ПОБУДОВА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Система управління охороною праці (СУОП) є частиною інтегрованого менеджменту підприємства. Без її функціонування неможливо здійснювати випуск якісної продукції. Стандарти безпеки праці є необхідною складовою сертифікації продукції. Тому без сертифікованої СУОП вихід на міжнародні ринки неможливий. СУОП активно розробляються і впроваджуються в багатьох галузях народного господарства, крім агропромислового комплексу. Тому розробка принципів побудови таких систем є актуальним завданням для АПК. Розроблено основні положення СУОП для сільськогосподарського підприємства і вибрано модель для її реалізації на прикладі конкретних господарств Хмельницької області. Перевірка прийнятої моделі проводилась шляхом ви-

значення професійного ризику виробництва до і після впровадження СУОП. Запропонована модель показує її ефективність на прикладі діючих агроформувань. Сучасне сільськогосподарське виробництво, особливо в світлі європейської інтеграції, має обов'язково розробляти і впроваджувати системи управління охороною праці в єдиному комплексі інтегрованого менеджменту підприємства.

Ключові слова: система управління охороною праці, сільськогосподарське підприємство, професійний ризик

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Великі корпорації, холдинги, крупні компанії переходять до систем виробництва, які базуються на основі інтегрованих систем менеджменту (ICM). Це процес об'єднання в одне ціле всіх систем менеджменту підприємства, при якому досягається максимальний виробничий ефект. В умовах зростаючої конкуренції запровадження ICM дає вагомий вигравш [1].

У широкому розумінні інтегрований менеджмент – це лише частина системи загального менеджменту підприємства, що відповідає вимогам двох або більше міжнародних стандартів на системи менеджменту, яка функціонує як єдине ціле. Найбільш актуальними стандартами для систем менеджменту є наступні:

- а) ISO серії 9000 на системи менеджменту якості;
- б) ISO серії 14000 на системи екологічного менеджменту;
- в) OHSAS (Occupational Health and Safety Assessment Series) серії 18000 на системи менеджменту промислової безпеки і охорони праці [1].

Система управління охороною праці відноситься до третьої групи стандартів і як поняття виникла давно. Теорія управління, частиною якої по суті є СУОП, інтенсивно розвивається з середини минулого століття. В Україні СУОП вперше була розроблена, теоретично обґрунтована і запропонована кафедрою охорони праці Національного університету «Львівська політехніка» (професор Г.Г. Гогіташвілі) 1976 року. З 1 липня 2007 року в Україні введено відповідні міжнародним наступні стандарти з безпеки праці:

1. ДСТУ-П OHSAS 18001:2006 «Системи управління безпекою та гігієною праці. Вимоги (OHSAS 18001:1999, IDT)».

2. ДСТУ-П OHSAS 18002:2006 «Системи управління безпекою та гігієною праці. Основні принципи виконання вимог OHSAS 18001 (OHSAS 18001:2000, IDT)».

З'явилася нормативна база для розробки і впровадження СУОП на всіх видах підприємств. Зараз цей процес інтенсивно розвивається в галузях металургії, хімії, машинобудування тощо. На жаль, в сільському господарстві розробка і впровадження СУОП не знайшли розуміння як у керівників галузі, так і керівників окремих підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питаннями розробки СУОП в Україні займається ряд авторитетних спеціалістів в галузі охорони праці, зокрема Г. Гогіташвілі [2], Д. Зеркалов [3], К. Ткачук [3] та інші. Напрацьовано чималий теоретичний матеріал, розроблені практичні рекомендації щодо впровадження СУОП для різних галузей народного господарства [3, 5, 6]. Але для сільського господарства серйозні розробки відсутні.

Мета статті – розробити основні положення СУОП для сільськогосподарського підприємства і вибрати модель для її реалізації на прикладі конкретних господарств Хмельницької області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні агропромислові підприємства – це ієрархічні структури, організовані за принципом колективного господарства, бо новітні та сучасні технології на старих землях спрямовані на отримання максимального прибутку. Усе частіше теперішні власники звертають увагу на необхідність відповідної якості сільськогосподарської продукції, тому що без неї продати вироблене стає все важче. Особливо важко пробитись на зарубіжні ринки. Згідно положень стандартів якості ISO 9000, охорони довкілля ISO 14000 та безпеки праці OHSAS 18000 продукція підприємства не може бути сертифікована, якщо вона не задовольняє вимоги цих стандартів. Така продукція не може реалізовуватись в країнах, де названі стандарти прийняті та діють. Кардинальне вирішення проблеми – розробка і впровадження на підприємстві системи управління охороною праці.

СУОП – загальна система менеджменту підприємства, яка забезпечує управління ризиками в галузі охорони здоров'я та без-

пеки праці, пов'язаними з діяльністю підприємства (Міжнародний стандарт OHSAS 18001-99 «Система менеджменту охорони здоров'я та безпеки персоналу. Вимоги.»). Тому створення безпечних та здорових умов праці – головне завдання, що стоїть перед роботодавцем. У даному контексті в роботі підприємств у галузі охорони праці великого значення набувають наступні фактори:

- необхідність постійного підвищення якості і конкурентоздатності продукції, що можливо лише за сприятливих і безпечних умов праці;

- моральна і юридична відповідальність власника за нещасні випадки і відшкодування збитків потерпілим та їхнім сім'ям;

- моральна відповідальність власника перед трудовим колективом за створення гуманних умов праці;

- необхідність підвищувати продуктивність праці й віддачу кожної затраченої людино-години, підвищувати ефективність використання людських, матеріальних і фінансових ресурсів, що у нездоровому колективі неможливо;

- робота на перспективу, що неможливо без підвищення рівня охорони праці.

Відповідно до цих засад, на основі рекомендацій щодо побудови системи управління охороною праці на виробництві [7], проведено дослідження для визначення моделі для розробки і впровадження СУОП аграрного підприємства. Робота виконувалась на прикладі конкретних сільськогосподарських підприємств Хмельницької області в дипломних і магістерських роботах студентів кафедри охорони праці ПДАТУ [8-11].

Вирішення задачі впровадження СУОП на сільськогосподарських підприємствах нової формації має більш простий алгоритм реалізації, тому що, як правило, будується з «нульової відмітки» разом з іншими системами управління. Більше того, для таких підприємств вже існують напрацьовані схеми і діє ряд спеціалізованих фірм, які надають послуги в розробці систем управління охороною праці.

Для іншого типу господарств, колишніх колгоспів і радгоспів, реформованих в кооперативи, товариства з обмеженою відпові-

дальністю, фермерські і приватні сільськогосподарські підприємства реалізація СУОП представляє собою деякі труднощі [8].

По-перше, на чолі таких господарств знаходяться, в значній більшості, керівники старої генерації, для яких поняття охорона праці та інтеграція її в менеджмент підприємства несумісні. Керівники такого типу не розуміють, як може охорона праці впливати на якість продукції.

По-друге, розміри і прибутки таких господарств невеликі (малий виробничий потенціал), що заставляє керівників задля виживання економити на всьому і перш за все на працезахоронній діяльності.

По-третє, якість і сертифікація продукції в таких господарствах зараз не мають того вагомego значення, якого вони набувають в крупних агроформуваннях, які намагаються завоювати не тільки внутрішні, а й зовнішні ринки збуту.

Господарства, в яких проведені дослідження стану СУОП, є пересічними агроформуваннями, які відносяться до колишніх реформованих колективних господарств. Система управління охороною праці в таких господарствах знаходиться в зародковому стані, у вигляді розрізнених елементів і фрагментів діяльності, яку прийнято називати працезахоронною. Дослідження показують, що елементи управлінських дій, в які вплітаються роботи з охорони праці, в господарстві присутні, але вони не системні, не мають стратегічного зв'язку з іншими управлінськими процесами або просто є формальною відповіддю керівників структурних підрозділів на вказівки директора (головних спеціалістів) господарства або контролюючих організацій [8, 10].

Перед прийняттям рішення про модель СУОП, яку необхідно будувати в господарстві, проведені всебічні дослідження умов, гігієни і безпеки праці, вивчався стан травматизму і захворюваності, будувалися прогностичні моделі непрацездатності на основі статистичних показників (листки тимчасової непрацездатності, акти розслідування нещасних випадків за формою Н-1, П-4, П-5, форма 7-тнв тощо). Проведені дослідження показують, що дані показники майже не залежать від виробничої успішності агроформування.

Тому при побудові СУОП необхідно застосувати модель, при якій вона буде інтегруватись в уже існуючу систему менеджменту. У всіх досліджених підприємствах такою є лише система якості виробництва, яка забезпечує існування підприємства в сучасних ринкових умовах [10]. Для цього керівництву сільськогосподарського підприємства необхідно дотримуватись наступної політики при розробці і впровадженні СУОП (порядок моделі може незначно варіювати):

1. Призначити наказом відповідальну особу (найкраще одного з головних спеціалістів) за СУОП, яка буде менеджером по впровадженню цієї системи в агроформуванні, для чого надати йому всі права, необхідні для втілення в життя системи управління охороною праці.

2. Ознайомити трудовий колектив з проектом.

3. Визначити функції і завдання управління.

4. Визначити порядок внутрішнього контролю функціонування системи.

5. Провести аудит і при необхідності коригуючі дії для налагодження СУОП.

6. Визначитися з джерелами фінансування.

Прийняту політику впровадження СУОП найкраще реалізувати за наступним планом з п'яти етапів (рис. 1).

Перевірка прийнятої моделі проводилась шляхом визначення професійного ризику виробництва до і після впровадження СУОП [6]. Використовувалась шкала ризиків, показана на рис. 2.

1. Незначний ризик – повна відповідність умов і безпеки праці виробництва вимогам нормативно-правових актів з охорони праці, відсутність шкідливих та важких умов праці. Ймовірність летального наслідку в таких умовах не повинна перевищувати один випадок на 1 мільйон працюючих ($R < 10^{-6}$).

2. Припустимий ризик – повна відповідність умов праці і стану безпеки вимогам нормативно-правових актів з охорони праці. Допускається наявність важких і шкідливих умов праці, робота в яких компенсується пільгами та компенсаціями згідно з чинним законодавством ($R = 1,001 \cdot 10^{-6} \dots 5,0 \cdot 10^{-5}$).

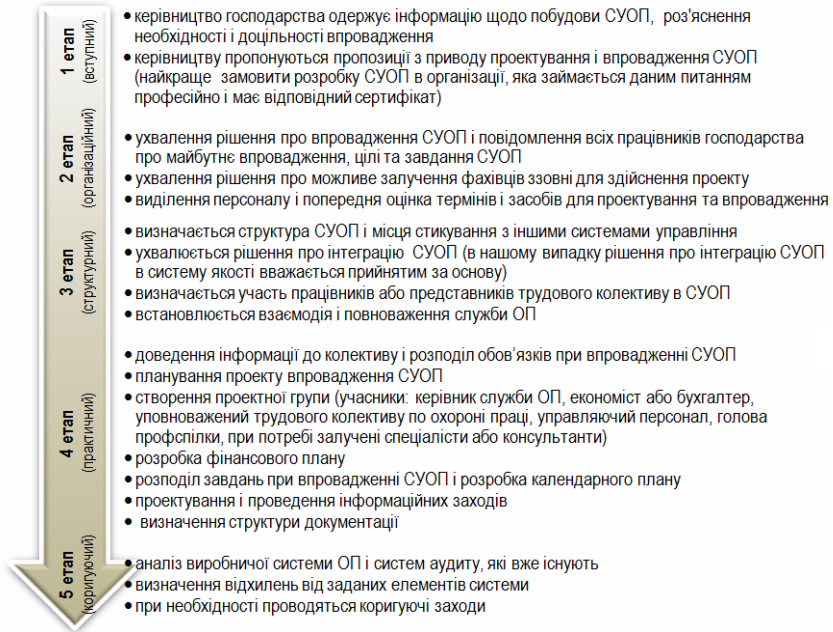

Рис. 1. Модель розробки і впровадження СУОП сільськогосподарського підприємства

3. Терпимий ризик – неповна відповідність об'єктів, машин, механізмів та устаткування підвищеної небезпеки вимогам нормативно-правових актів з охорони праці (допускається відхилення від їх вимог), наявність важких і шкідливих умов праці, робота в яких компенсується пільгами та компенсаціями ($R = 5,001 \cdot 10^{-5} \dots 5,001 \cdot 10^{-4}$).

4. Неприпустимий ризик – невідповідність об'єктів, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки вимогам нормативно-правових актів ($R > 5,001 \cdot 10^{-4}$).

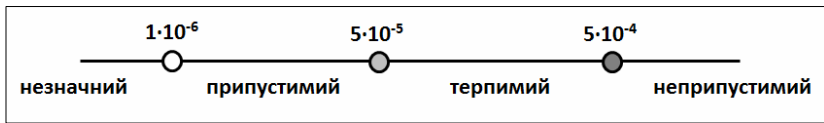

Рис. 2. Шкала рівнів професійного ризику

Усього оцінювалося від 30 до 35 показників, які першочергово впливають на стан умов і безпеки праці в досліджуваному господарстві. Розрахунки показали, що впровадження СУОП дає можливість скоротити ризики виробництва (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняння величини професійного ризику
до і після впровадження СУОП**

Господарство		Кооператив «Діброва»	СТОВ «Поділля- Агросервіс»	СТОВ «Шумо- вецьке»	Кооператив «Поляна»
Величина ризиків	до впро- вадження	$4,91 \cdot 10^{-4}$	$5,1 \cdot 10^{-4}$	$5,33 \cdot 10^{-4}$	$5,16 \cdot 10^{-4}$
	після впро- вадження	$2,87 \cdot 10^{-4}$	$3,75 \cdot 10^{-4}$	$3,11 \cdot 10^{-5}$	$2,92 \cdot 10^{-5}$
Рівень ризику		терпимий	терпимий	терпимий	терпимий

Висновки. Таким чином, запропонована модель розробки і впровадження СУОП на сільськогосподарських підприємствах з можливістю інтеграції в існуючу систему менеджменту якості виробництва показує її ефективність на прикладі діючих агроформувань. Вважаємо, що сучасне сільськогосподарське виробництво, особливо в світлі європейської інтеграції, «приречене» на необхідність розробки і впровадження системи управління охороною праці в єдиному комплексі інтегрованого менеджменту підприємства.

Список використаних джерел

1. Лисенко А.І. Методологія створення інтегрованих систем менеджменту / Лисенко А.І., Приходько Ю.Н. Національний технічний університет України «КПІ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-2/Lisenko_208.htm.
2. Гогіташвілі Г.Г. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами: Навч. посібник [Текст] / Г.Г. Гогіташвілі, Є.-Т. Карчевські, В.М. Лапін. – К., 2007. – 367 с.

3. Зеркалов Д.В. Охорона праці в галузі: Загальні вимоги. Навчальний посібник [Текст] / Д.В. Зеркалов. – К.: Основа, 2011. – 551 с.

4. Основи охорони праці: Підручник [Текст] / К.Н. Ткачук, В.В. Зацарний, О.І. Полукаров [та інші]. – К.: Основа, 2011. – 448 с.

5. Лесенко Г.Г. Розробка та впровадження СУОП на підприємстві [Текст] / Г. Лесенко // Охорона праці. – 2003. – № 6. – С. 36-39.

6. Лесенко Г.Г. До питання оцінки ефективності функціонування системи управління охороною праці на підприємстві [Текст] / Г.Г. Лесенко, О.В. Цибульська, С.В. Неподобьєв // Проблеми охорони праці в Україні. – К.: ННДІПБОП, 2011. – Вип. 20. – С. 129-139.

7. Рекомендації щодо побудови системи управління охороною праці на виробництві / Держгірпромнагляд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnop.gov.ua/index.php/uk/normativna-baza/nakazi/1261-849>.

8. Момот В.О. Організація системи управління охороною праці в сільськогосподарському кооперативі «Діброва» Дунаєвського району Хмельницької області / Магістерська робота. – Кам'янець-Подільський: ПДАТУ, 2009. – 107 с.

9. Якімов О.В. Організація системи управління охороною праці в товаристві з обмеженою відповідальністю «Поділля-Агросервіс» Дунаєвського району Хмельницької області / Дипломна робота. – Кам'янець-Подільський, ПДАТУ, ІМЕСГ, 2009. – 90 с.

10. Гуменний С.В. Розробка системи управління охороною праці в сільськогосподарському товаристві з обмеженою відповідальністю «Шумовецьке» Хмельницького району Хмельницької області / Дипломна робота. – Кам'янець-Подільський, ПДАТУ, ІМЕСГ, 2011. – 93 с.

11. Южанінов М.С. Організація системи управління охорони праці в кооперативі «Поляна» Ярмолинецького району Хмельницької області / Дипломна робота. – Кам'янець-Подільський, ПДАТУ, ІМЕСГ, 2012. – 114 с.

Аннотация. Система управления охраной труда (СУОТ) является частью интегрированного менеджмента предприятия. Без ее функционирования невозможно осуществлять выпуск качественной продукции. Стандарты безопасности труда являются необходимой составляющей сертификации продукции. Поэтому без сертифицированной СУОТ выход на международные рынки невозможен. Системы управления охраной труда активно разрабатываются и внедряются во многих отраслях народного хозяйства, кроме агропромышленного комплекса. Поэтому разработка принципов построения СУОТ является актуальной задачей для агропредприятий. Разработаны основные положения СУОТ для сельскохозяйственного предприятия и выбрана модель для ее реализации на примере конкретных хозяйств Хмельницкой области. Проверка принятой модели проводилась путем определения профессионального риска производства до и после внедрения СУОТ. Предложенная модель разработки и внедрения СУОТ на сельскохозяйственных предприятиях показывает ее эффективность на примере действующих агроформирований. Современное сельскохозяйственное производство, особенно в свете европейской интеграции, должно обязательно разрабатывать и внедрять системы управления охраной труда в едином комплексе интегрированного менеджмента предприятия.

Ключевые слова: система управления охраной труда, сельскохозяйственное предприятие, профессиональный риск.